

Una inefable estampa antiga —amb orla inclosa— com a recordatori del servei militar.

La substitució, una fórmula legal per no fer el servei militar

Josep M. T. Grau
Roser Puig i Tàrrach

Amb l'entrada en vigor de la llei del 2 de novembre del 1837, s'introduïa a l'Estat espanyol el servei militar obligatori de la població masculina. Comportava, però, una clàusula que no el feia tan igualitari com podia semblar: el capítol XIV establí la possibilitat de la substitució (home per home) i la redempció en merà·lic (per diners). A la pràctica, la llei no és tan allunyada de la concepció militar de l'Antic Règim, on tothom que sortia elegit per un sorteig, fet entre els solters de 17 a 40 anys de més de cinc peus d'alçada, havia de complir sis anys al servei de Sa Majestat. També es tractava d'un contingent reduït que servia molts anys. Els desafortunats en el sorteig

del segle XIX, ho eren per molts anys (vuit), i sovint eren reenganxats per ordre legal.

Podem comparar la situació del segle XVIII en època de guerra, quan les exempcions es reduïen notablement, amb el segle XIX. L'única diferència rau en el creixent poder del diner, en un ampli sentit del mot, i en la davallada de la noblesa senyorial. El clergat continua exempt. Només assumint una mentalitat capitalista, podem dir que fou un progrés: a la guerra o al servei hi continuaven anant les classes socials més desfavorides.

En els pobles petits, la necessitat i la misèria, feia que es continuessin les substitucions col·lectives començades «de temps immemorial». En el present article presentem uns quants exemples d'aquesta estratègia i d'altres formes per no complir el servei obligatori.

Antecedents

A finals del segle XVIII el servei era obligatori. Segons unes formes datades a Madrid el 17 de març del 1773, cada poble havia de confeccionar unes llistes on constessin els «mozos» útils i sortejables, l'edat dels homes oscil·lava entre els 17 i els 40 anys (1). Per naixement, des de sempre, eren exempts els nobles, els eclesiàstics, els propietaris grans de terres, els fabricants i els majoristes. També en algunes crides determinades, en temps de pau, s'hi afegien molts artesans.

El servei era molt dur, durava sis anys i molts morien a la campanya, on les condicions de vida eren denigrants (2). La precarietat la tenim en els molts exemples de cridats a files que feien testament abans de marxar.

A cada localitat se li assignava un nombre fix de soldats, que es sortejava entre els convocats. El duïen a terme les autoritats municipals davant el notari, el rector, el síndic procurador, el metge, el cirurgià, un oficial de l'exèrcit comissionat, els joves a sortejar i llurs pares.

El reclutament no era popular, era sentit com una càrrega més (3). S'acceptava la substitució individual, arbitràriament (4) i també la col·lectiva. Eren molts els pobles que des dels ajuntaments cercaven fadrins voluntaris a canvi de diners per cobrir el nombre de soldats designats. La suma podia pagar-se amb els béns de la hisenda municipal, o bé —més correntment— repartida entre els veïns: la càrrega es traduïa, doncs, en un nou impost, en una extracció més de renda, que «salvaguardava» la unitat de la població.

La legislació

La Llei del 2 de novembre del 1837 de reemplaçament (5), de disset capítols i 144 articles, establia el servei individualitzat. Per al nostre treball, ens interessa especialment l'article 89:

«Aunque algún pueblo quiera llenar su cupo con sustitutos, ha de practicar todas las diligencias que quedan prevenidas hasta el llamamiento y declaración de soldados inclusive, para designar el individuo a quien reemplaza cada sustituto, a

fin de que quede responsable por éste en los términos que se expresarán».

S'esmenta ja la pràctica de la substitució col·lectiva, com a anterior a la llei (coneixem exemples des d'Almeria a Pamplona). En segon lloc, cal destacar la tolerància envers el costum, segurament pel fet que afectava a un baix contingent (generalment pobles petits).

L'any 1844 es dicta un Reial Decret (6) per «regularizar la sustitución en el servicio militar», on es determinen limitacions a l'ús. Destaquem el dipòsit d'una fiança especial en un banc públic de Madrid de 5.000 duros, per garantir la no deserció del substitut, i el dipòsit del preu de la substitució: 5.000 rals (7) a la tresoreria de la Diputació provincial.

El 23 de juliol del 1844 (8) s'expedeix una circular des de la Diputació de Girona sobre la fórmula legal de la substitució general:

«Las poblaciones que resuelvan cubrir el cupo que les ha tocado en la quinta de 1843, por medio de sustitución general, (...) se entregará en la secretaría de esta corporación copia conforme del acta en que se haya acordado dicha sustitución, librada por el secretario y sellada con el sello del común». Abans n'hi havia prou amb una certificació literal. A l'acta, signat per tots els obligants, calia anotar-hi els nom de «todos los vecinos que se obliguen al pago para la sustitución (...) el número de soldados que ha de dar el pueblo, y el modo convenido para hacer el reparto entre los que se hayan obligado contribuir al pago».

El govern superior polític de Girona, l'any següent (9), ha de dictar unes normes estrictes contra el frau de les «personas que se dedican a contratar mozos para el servicio militar a pretexto de ofrecerlos como sustitutos a los pueblos que tienen que cubrir cupos de quintos». Si un poble vol contractar mossos, pot autoritzar algú a fer-ho, el qual haurà de presentar els poders a la secretaria del govern polític, on s'hi han d'anotar les condicions i el número d'homes a substituir; a més del nom, edat, naturalesa, veïnatge, estat i consentiment dels pares dels contractats. La multa s'estableix en 500 rals el primer cop i 4.000 rals el segon.

La legislació, i els governs estatal i provincial toleraven i limitaven la

substitució general o col·lectiva, comuna a molts dels nostres pobles. Si fins ara havien estat ignorades per la historiografia, era per la manca d'estudis i de bibliografia sobre el tema, més proper a la història local que no a la d'estadístiques i memòries oficials. L'administració corria a càrrec de la Diputació provincial.

El sistema de la redempció era el mateix sistema, de substituir un home per un altre, però fet «amb la garantia de l'estat»: l'estat era qui s'encarregava de buscar i pagar el substitut amb els diners que pagaven els redimits (10).

Les sortides per no anar al servei eren, doncs, clares: primer, pagar la redempció en metàl·lic, realment cara i en vertiginós augment (5.000 rals el 1844 a 8.000 rals el 1860, en 15 anys puja un 60%). Només hi podien accedir els molt rics.

Segon, pagar un substitut de forma individual. El preu era considerablement més barat (11), però tampoc a l'abast de tothom. A més calia trobar-lo i fer-se'n responsable. També es podien reunir un grup reduït de caps de casa per alleugerir la càrrega, i pagar entre tots el cost d'un.

Tercer, pagar els substituïts de cada poble o província —seguint la norma de l'Antic Règim— tota la col·lectivitat o els directament relacionats. Són les societats col·lectives o generals. Acostaven l'exempció a totes les classes socials.

Quart, declarar-se pròfug i marxar. És l'estratègia que apareix quan no n'hi ha cap altra i que, per les moltes ordres i normes dictades al respecte, era força freqüent. Lògicament, als llocs on hi ha menys redimits hi haurà més desertors.

A Girona els redimits i substituïts representaren una tercera part del total dels quintos, amb lleugeres variacions interanuals. Si aproximadament tocava un quinto de cada quatre mossos, i un quinto de cada tres es deslliurava per una fórmula o altra —legalment— del servei, fàcilment podem fer càlculs i veurem com servien un de cada sis homes que reunien les condicions establertes (un 16%). Així, l'any 1860 els mossos de la província eren 2.620: el contingent establert fou de 667 homes: se'n substituïren o redimiren 220. De 2.620, 447 serviren a l'exèrcit.

Les substitucions col·lectives

Tractarem en primer lloc, de les agrupacions a nivell d'un poble per redimir-se col·lectivament de quintes. Seguirem amb les substitucions d'un grup reduït de persones. En tercer terme, veurem les individuals i l'emigració a Ultramar. Finalment, analitzarem el cas de Llagostera, on es passa de la substitució general del poble a la constitució d'una societat de «Seguros Mutuos de quintas de Llagostera» l'any 1864.

Hem seguit el cas de cinc poblacions del partit de Girona, les quals havien de donar d'1 a 4 quintos.

Cronològicament, comencem per Viladamat. El 19 de març del 1843 (12) «la majoria de esta població, invitats a l'efecte en la forma acostumada» i presidits per l'alcalde, «en atenció de las graves dificultats que se originarian de marxar a l'exèrcit per sos reemplaços los joves de esta població», atenent a la necessitat d'ells que en tenen les famílies, sobretot les més modestes, i que molts pares no poden pagar la substitució individualment, fan un conveni, tot seguint «la costum immemorial en ésta de efectuar los indicats reemplaços tots los vehins de la matexa (...), perjudicis (...) de continuar fent las bagatjadas».

Els de Ventalló acudeixen al notari el 4 de juny del 1845 (13) per fer conjuntament la substitució dels soldats, a causa del gran perjudici pel poble: els nois són el «sustento de sas casas, o per ecsercir algun art u ofici únich en la població, quedaria esta sens ell». I també reiteren «a fi de que dit servey de quintes no sia gravós a un sol individu».

En els mateixos termes s'expressen els veïns de Valldevia (terme de Vilopriu) el 27 de juliol del 1845 (14): que «dit servey de quintas no sia gravós a un sol individu»; els de Gaüses (terme de Vilopriu) (15) i els de Colomers (16).

Les raons a què s'apel·len fan referència a la tradició local, «la costum immemorial», a les dificultats que representaria la marxa dels pocs joves del poble per aquest i per a la seva família i, finalment, a la distribució solidària i col·lectiva de la càrrega que, dret a llei, des del 1837, és individual.

Els pressupòsits inicials no són gaires allunyats dels que proclamaven els partidaris de la substitució a França el 1848: «les espèrances de leurs familles, de leur patrie» (17).

Si bé la finalitat bàsica és igual en tots els exemples, no ho és el vessant pràctic, cada localitat organitza d'una manera diferent el pagament de la càrrega, més o menys cooperativament.

A Viladamat, el poble nomena cada any quatre comissionats, dos de les primeres edats (joves de 12 a 20 anys) i dos dels quintos, que són els encarregats de fer el repartiment: els primers paguen una tercera part, els quintos la resta, excepte una cinquena part, que paga el poble que no s'acull al conveni o no té fills que hi contribueixin, «segons fortuna» (18).

Si no es troba cap substitut, el que hagi d'anar al servei rep un tant en metàl·lic —talment com un substitut—: 12 unces d'or. Els de Ventalló eleven la quantitat a 16 unces d'or (19), i també deixen constància de la possibilitat que «lo govern no permeta la substitució», avançant-se en el temps. El repartiment el fan dividint la població de joves en quatre classes, que paguen les 7/8 parts del total (els caps de casa corren amb 1/8 part). Els de la primera classe són els solters de 18 a 20 anys útils. Els de segona, que paguen 1/3 part de la quota, són els solters entre 20 i 22 anys. Els de tercera, amb 1/6 part de la quota, són els solters de 18 a 20 anys inútils i els de 14 a 16 i de 22 a 23 útils. Finalment, els de quarta classe, que paguen 1/9 part, són els de 12 a 14 anys, els de 23 a 25 i els inútils de 22 a 23 anys d'edat.

La vila de Colomers també forma quatre classes de quotes: 1a) els de 18 a 25 anys; 2a) els de 25 a 30 anys, que paguen la meitat dels anteriors; 3a) els de 16 a 18, que contribueixen amb la meitat dels de segona classe; i els de 4a) els de 14 a 16 anys i els de 30 a 36, que paguen 1/8 part dels primers. No queda prefixada la quantitat que pagaran els

veïns, els propietaris de finques del terme pagaran «per ausiliar lo reemplaç una part, que serà la convindran los mateixos propietaris». Constatem la presència i poder dels terratinents, als quals sortia molt econòmicament la redempció dels seus fills.

El veïnat de Gaüses reparteix 1/3 part entre els declarants de terres, a pagar proporcionalment als béns de cadascú. La resta ho fan els fadrins útils de 14 a 36 anys, si bé els de 18 a 25, havien d'aportar el triple que els altres.

A Valldevia l'executor és l'ajuntament, però es preveu la formació d'una comissió operativa si no formen part del conveni la majoria dels habitants. El repartiment és fet «del mateix modo que de temps immemorial se ha practicat en lo present poble». Una quarta part del valor entre la propietat territorial (segons el cadastre). Els solters de 18 a 25 anys 2/4 parts, i els de 14 a 18 i de 25 a 36, la quarta part final. En cas de no existir proporció entre els primers i els segons, per la piràmide poblacional, els primers sempre havien de pagar el doble que els segons. Veiem l'alta solidaritat entre els habitants: entre els contribuents del cadastre s'arribava a arregar una quarta part del cost total.

Abans d'acabar, esmentem el conveni entre dos pobles: Vilopriu i Vilarobau (20) que compraran el substitut, si els toca algun soldat. Es disputaven dècimes de quinto amb Vilaür.

Substitucions d'un grup

En pobles més grans, on no s'avenien tots els veïns a signar el conveni, un grup de persones directament relacionades amb les quintes, formaven una mena d'associació de pares de quintos que es distribuïren la sort dels seus fills. Eren una «companyia» espontània i puntual que funcionaria quan se sapigués a qui ha tocat la sort.

Així el 3 d'agost del 1845 (21) un grup de veïns de l'Escala, la majoria d'ells comerciants i menestrals (22), signen un acte notarial per buscar substituïts pels seus fills que surtin al sorteig, «en atención de las grandes dificultades que se originarian de marchar al ejército para su remplazo los hijos o interesados de los otorgantes que les cupiese la suerte en razón del correspondiente al año 1844, que desde luego se va a verificar en virtud de la ley vigente (...), con

motivo de la escasa fortuna de los propios y ser por consiguiente aquellos el báculo de su vejez (...) imposible que los padres (...) pudiesen por sí solos costear la sustitución (...) considerando finalmente la costumbre inmemorial en esta de efectuar los indicados reemplazos todos sus vecinos en los términos que han encontrado más convenientes a sus intereses y a los del estado...». En vuit dies es comprometen a pagar la seva part (igual entre tots) del cost del substitut. Llavors, si el necessiten, atorgaran dos apoderats perquè el contractin. Si algú només pot pagar la meitat, ha de presentar un avalador i tindrà sis mesos per saldar el deute final (23).

Les quintes i substitucions arribaren a ser una font d'endeutament de les famílies i una despesa realment important. La classe mitjana catalana buscarà fórmules que li permetin alliberar els seus fills a menor preu. Pensem, però, que les seves possibilitats seran directament proporcionals a la conjuntura econòmica: els anys de crisi econòmica es traduiran en anys de menys substituïts d'aquesta forma. Es tracta d'una fórmula elegida per la menestralia que pren força.

Un altre exemple el tenim a Verge al 1846 (24). Difereix de l'anterior en el fet que la quantitat és fixa: 30 lliures, que cada atorgant donarà per la compra d'un substitut o seran entregades al mossos que surti elegit, si vol servir personalment. Si, per mala sort, toca a més d'un, es farà un nou repartiment a parts iguals.

Substitucions individuals

Com ja hem mencionat, les substitucions eren més barates que la redempció en metàl·lic, però suposaven una elevada suma, a la qual no podien arribar la majoria de veïns.

El 4 de gener del 1847 (25) Josep Pagès, ciutadà honorat de Barcelona, veí d'Ultramort i pare de Joaquim Pagès, comerciant de Girona, a qui havia tocat «la sort» del 1845 d'Ultramort, signa amb Julià Ros, veí de Girona, un contracte de substitució. Julià Ros, «mediante el premio (...) promete servir de sustituto en el ejército nacional de su magestad la Reyna». Els pares, menestrals d'ofici, li donen permís. El premi, 26 unces d'or de 30 lliures cadascuna (7.800 rals) serà deixat al

banc nacional de San Fernando, com dicta la llei; però a més, en Pagès donarà al Ros en metàl·lic 2 unces quan vagi a la caixa, 4 quan faci un any i mig de servei (el temps que redimia la responsabilitat del substituït), i les 20 unces restants, un cop llicenciat.

Un any abans, el 4 de setembre del 1846 (26), un sabater de Llagostera, Jaume Coromines, donava permís al seu fill Ramon «para que pueda sentar plaza de soldado en el ejército por el tiempo que bien le parezca». L'origen dels substituïts o dels reenganxats acostumava a ser d'extracció social baixa.

El segle XIX és una de les etapes de major emigració a les «colònies d'Ultramar». Una de les sortides dels joves solters en edat militar que volien escapar al servei, fou precisament apuntar-se a aquest èxode.

Del 28 de febrer del 1861 data una reial ordre (27) que ho regula. S'estableix l'obligatorietat d'una declaració dels pares o familiars del lloc on són els emigrants, que abans de marxar dipositen una fiança, i que les diputacions provincials anotin en una llista els noms, adreces i condicions, i l'entreguin acompanyada de la resta de la llista de mossos. Si no s'acomplia, els nois passaven a la categoria de pròfugs i els familiars de còmplies, amb les corresponents sancions econòmiques i de presó.

La reiteració de les normes, un cop i altre, fan veure que es tracta d'una pràctica sovint emprada. Fer la fiança suposava tenir molts diners. Així, el 1853 (28) Josep Tarré, hisendat i Josep Tarré, estudiant, pare i fill respectivament, davant de l'alcalde de Llagostera exposen que el segon ha d'anar a Puerto Rico «por sus negocios y a fin de mejorar su fortuna». Demana,

amb l'acte, «la fianza con escritura pública por resultado de las quintas», document que li demanen a més del passaport per marxar del país. Donen com a responsable el notari i nomenen dos avaladors, perquè si surt elegit ara o en un futur, paguin les quotes.

Quatre anys més tard (29) eren Esteve Cabruja, ferrer de Vidreres, i Joan Cabruja i Madrenys, ferrer de Campllonch, pare i fill veïns de Llagostera, els qui signen en paper notarial el resultat de quintes «mayormente por razón sorteo sobre milicias provinciales u otros extraordinarios, puesto que ya fue incluido en una de las pasadas quintas ordinarias». El governador civil de Girona, li exigia aquesta declaració per donar-li el passaport que demanava el fill per anar a Buenos Aires. El pare es constitueix en avalador i principal pagador.

El cas de Llagostera: de les societats col·lectives a les assegurances de quintos

Els veïns de Llagostera, «considerando los perjuicios que se experimentan y resultan de la ausencia de varios mozos concurrentes al sorteo de la quinta de 1844, (...) podrían evitarse dichos perjuicios y demás disturbios (...) logrando regresasen a sus casas, así los que se hallan sirviendo en el ejército en clase de soldados y suplentes como los que por dicha causa se ausentaron [pròfugs?]. És un cas més, dels molts documentats a Catalunya, de les revoltes i oposició contra el servei obligatori.

L'alcalde, en carta del 5 de febrer del 1846, sol·licita al cap superior de política de Girona permís per reunir els caps de casa i a la vegada «mozos de la escuadra para la mayor orden y tranquilidad en dicho acto». La resposta dóna l'autorització per al dia 8 de març, i la tramesa de vuit guàrdies civils per mantenir l'ordre (30).

El poble, reunit a la plaça de la Constitució, decideix fer una concòrdia per decidir la formació del capital per pagar els quintos d'aquest any i deixar establerta la situació fins l'any 1900. Es plantegen dues formes d'ingressos: el primer, per l'any present, distingeix cinc tipus de quota (18-19 anys, 48 duros —i els inútils 16 duros—; 20-21, 12 duros; 22, 6 duros; 23, 3 duros; 24, 2 duros). Els caps de casa es faran càrrec de les 2/3 parts del total.

En un futur, la quota començarà als 14 anys (1 duro) i acabarà als 24 (1 duro). Als 15 i 23, 2 duros; als 16 i 22, 3 duros; als 17 i 20-21, 4 duros; i als 18-19, 8 duros.

Els que no hi estaven presents, tenien quinze dies per firmar el document. Un dels punts, defineix el paper dels propietaris: *si aquests no volen signar, l'acord no tindrà cap efecte* (31). La causa la veiem en l'important percentatge a repartir entre els contribuents del cadastre: els propietaris havien de córrer amb una important proporció del cost.

Sembla ser que el pacte, tot i les abundants signatures, no arribà a terme. El 2 de novembre del 1849, els veïns signaven un nou conveni «a fin de cumplir con los quintos por el justo medio de substitución permitido» (32). El «cupó» era aquest any de 6 homes. L'import inicial baixa: de 18 a 19 anys, 24 duros (inútils, 8 duros); de 20 a 21, 8; de 22, 4; de 23, 2; i de 24, 1. Continua el mateix preu per les futures quintes, pagant dels 14 als 24 anys. Els caps de casa veuen disminuïda la seva participació, dels 2/3 a 1/4, segons la riquesa econòmica, amb un repartiment efectuat per vuit persones: quatre elegides entre els contribuents més importants, i quatre entre els mitjans.

L'ajuntament ja no es fa responsable directe de l'afer, sinó que s'elegiran vuit comissionats: quatre veïns «de arraigo, concurrentes y contribuyentes», dos joves de la primera sort i dos de la segona. Nomenaran un tesor i un interventor, «sugetos de responsabilidad» per a la recaptació i custòdia dels diners: «se construirá una caja fuerte y segura cerrada con tres distintas llaves», dues les tindran els anteriors, que hauran de portar un llibre d'entrades i un de sortides, i la tercera, l'alcalde. Es donaran comptes al poble abans de l'1 de febrer de cada any.

La clàusula final per assegurar la viabilitat són les mateixes que en l'anterior capitulació: han de signar els trenta propietaris més rics del poble.

El diner recaptat servirà per pagar els sis quintos del 1849, un cop «reintegrados los siete individuos del ayuntamiento» que havien pagat a Francesc Riera, veí de Girona, 39 unces d'or que no van poder recollir de la gent per la lleva de 1845. Constatem el fracàs del primer conveni: no

arribà a cobrir el cost dels substituïts.

En Francesc Riera, natural de Sarrià, era un dels «mercadets d'homes» —en termes de Núria Sales— de les comarques gironines. El 1843 ja havia proporcionat als de Llagostera els tres substituïts que necessitaven: «presento [en Riera] en la real caja de reemplazos tres sustitutos mediante la promesa de que los mozos solteros concurrentes al sorteo de aquel año tuviesen que satisfacerle la cantidad de 54 onzas de oro». El preu és realment alt. Però no tot era de «color de rosa» per al comerciant. Setze anys més tard, el 12 d'abril del 1859 (33), només havia cobrat poc més de la meitat del deute, restaven encara pendents 9.540 rals. Josep Vives, comissionat de Llagostera, li paga 1.280 rals de la seva butxaca, pels quals en Riera ja es dona satisfet, i permet al Vives recuperar els diners de la gent del poble, si pot cobrar.

Cinc anys més tard, Josep Vives i Borrell, «cuadrador de corcho», de 46 anys, és un dels fundadors d'una societat amb el nom de «Seguros Mutuos de Quintas de Llagostera», que neix sota l'objectiu «de libertar del servicio militar a los hijos de los otorgantes o a las personas que están bajo su potestad o régimen, y en general a todos los jóvenes concurrentes a la quinta, presentes y venideros que se inscriban en la sociedad». Es signava davant notari l'11 d'agost del 1864 (34).

És un exemple clar de la «compllicitat dels ajuntaments amb societats comercials d'assegurances contra quintes» (35). Aquestes asseguradores aniran trobant clients entre els habitants dels pobles que ja no tenien la substitució col·lectiva. També aniran guanyant lloc en els pobles que l'havien practicada, sobretot a partir de la llei del 28 de maig del 1862. La majoria de companyies eren d'abast estatal i fins i tot internacional, essent autèntics gegants financers. Així podem llegir en el Butlletí Oficial Provincial de Girona (36) l'anunci de la «Caja de Seguros. Seguro Mutuo de Quintas» fundada per Don Francisco de Paula Mellado, que actua a la vegada de banc per als abonats: és una societat asseguradora, i a la vegada companyia hipotecària i de crèdit. La diferència és que no es tracta de substitució, sinó solament de la redempció en diners.

La societat de Llagostera és un cas

intermedi. No s'ampliarà més enllà dels límits municipals, i recorre encara a la substitució. La quota dels associats, de 10 a 20 anys, és ascendent: 10, 3 duros; 11, 4; 12, 6; 13, 7; 14, 8; 15, 9; 16, 10; 17, 11; 18, 12; 19, 14; i 20, 16 duros.

Els anys 1846 i 1849 la quota era, en total, de 28 duros, dins una substitució col·lectiva regulada per l'ajuntament. La redempció costava llavors 6.000 rals (300 duros). L'any 1864, la redempció en metàl·lic havia augmentat a 8.000 rals (+33%) i el preu pel soci de la mútua local pujava a 100 duros (+350%), pagats també en deu anys. Passaven de pagar poc menys del 10% al 25% del cost de redempció. L'esforç solidari i col·lectiu de les substitucions col·lectives o generals s'allunyava molt de l'evident interès de guanys i de seguretat de la gran societat. Amb tot, era un pas intermedi: la societat estatal asseguradora demanava el pagament dels 7.980 rals!

Josep M. T. Grau i Roser Puig
són historiadors.

NOTES

- (1) Llei VIII títol VI llibre VI de la *Novísima recopilación de las leyes de España*. Podem llegir detalladament els individus susceptibles de ser cridats al servei i la forma d'elecció.
- (2) N. SALES: «Servei militar i societat: la desigualtat enfront del servei obligatori, segles XVII-XX», a *L'Avenç*, 98 (1986); pp. 6-13.
- (3) Coneixem una real ordre del 21-IX-1776, on el comte de Riela insta als capellans, conscient de la seva influència sobre els feligresos, perquè acceptin les llesves i el servei militar, on el defineix com «la común obligación (...) esta carga sea más tolerable a cada una en particular».
- (4) *Ibidem*. Llegim: «Para hacer más suave esta indispensable contribución, permíte el rey poner substitutos a los que alegan verdaderas causas para obtener justamente esta gracia».
- (5) «Ordenanza para el reemplazo del ejército». Hem emprat el Butlletí Oficial de la Província de Girona (BOPG), núm. 11 (25-I-1838), 12 (27-I-1838) i 13 (30-I-1838).
- (6) Data del 25-IV-1844, publicat al BOPG núm. 64 (11-V-1844).
- (7) *Ibidem*. Per error van escriure 50.000.
- (8) Editat al BOPG núm. 97 (27-VII-1844).
- (9) Del 9-IV-1845, publicada al BOPG núm. 43 (10-IV-45).
- (10) Llei del 29-XI-1859 «sobre redención y enganches del servicio militar», editada al

BOPG núm. 4 (9-I-1861). Explica com el fons de les redempcions estava a càrrec d'un consell de govern i administració. Els individus que reemplaçaven les baixes ocasionades per aquest sistema eren: els que volien anar voluntàriament al servei, els llicenciats, i mossos que encara no hi havien anat. Podien servir d'1 a 8 anys, i cobraven un premi en metàl·lic segons el temps cobrat en dos terminis, el dia que començaven i el dia que acabaven. Per un any, 700 rals; per dos, 1.400 rals; per 3, 2.300... i per vuit, 8.000 rals (1.000 en iniciar i 7.000 en acabar).

- (11) N. SALES: «Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX», a *Recerques*, 1 (1970): pp. 145-181, aporta un quadre dels preus dels substituïts pagats el 1861 i anys posteriors. Si hem dit que aquell any la redempció costava 8.000 rals, la majoria de substituïts de l'estat cobraren de 5.000 a 6.000 rals, i molts 4.000, la meitat.
- (12) Arxiu Històric de Girona (AHG), notaria Armentera núm. 104, ff. 124 i ss., notari Josep M. Gener i Draper.
- (13) AHG, notaria Albons núm. 102, ff. 121-122, notari Joan Marquès i Mauri.
- (14) *Ibidem*, ff. 143v-144v.
- (15) *Ibidem*, ff. 193-194v. Signat el 22-XI-1846.
- (16) *Ibidem*, ff. 151-152v. Firmat el 21-VIII-1845.
- (17) Thiers, citat per N. SALES: *Esclavos, reclutas y mercaderes de quintos*, Ariel, Barcelona 1974.
- (18) Inclou també una clàusula pel deure de bagatge: els qui hagin de fer bagatjada a quatre hores del poble, rebran per torn, 6 rals per animal menor, 8 rals per animal de càrrega, 10 rals per animal major i 16 rals per carro. Pagat el cost per tots els subjectes al servei.
- (19) *Valldevia i Gàüses també pagaran 16 unces d'or*.
- (20) AHG, notaria Albons núm. 103 ff. 15v-16, notari Joan Marquès i Mauri, 17-I-1848.
- (21) AHG, notaria Armentera núm. 106, ff. 233-236v, notari Josep M. Gener i Draper. A l'Escala el número de quintos estaven entorn els 8.
- (22) Concretament són: Francesc Callol i Ferrés, patró de vaixell; Baltasar Ximínis i Bedaguer, menestral; Joan Juli i Biura, comerciant; Mateu Isern i Pasqual, menestral; Pere Teixidor i Torrent, menestral; Pere Sastre, mariner; Josep Mornau i Roure, comerciant; Josep Andreu, menestral; Silvestre Callol i Flaquer, treballador; Dídac Valls, paleta; i Salvador Bosch, sastre.
- (23) Salvador Bosch, sastre, es troba en aquest cas. Dóna com a fermaça en Francesc Sagué i Mercader, propietari.
- (24) AHG, notaria Albons núm. 102, notari Joan Marquès i Mauri, 20-VI-1846. Els signants del conveni són: Mateu Sastre, Francesc Poch, Anton Falgueres, Isidre Bruguera, Rita Font i Pelegrina Muntaner, tots ells menestrals de Verges. Els quintos eren de dos a tres en total.
- (25) AHG, notaria Albons núm. 103, ff. 2v-3.
- (26) AHG, notaria Llagostera núm. 512, f. 174, notari Tomàs Vidal.
- (27) BOPG núm. 37 (26-III-1861).
- (28) AHG, notaria Llagostera núm. 516 ff. 1-2v, notari Tomàs Vidal.
- (29) AHG, notaria Llagostera núm. 530 ff. 193-194v, notari Tomàs Vidal.
- (30) Còpia de les cartes en l'acta notarial de la reunió popular del 8 de març signada el 20-III-1846. AHG, notaria Llagostera núm. 510, ff. 31-42v.
- (31) La llista és: Tomàs Fonolleras, Llorenç Barceló, Josep Noguera i Prats, Antoni Llambí, Salvi Llorens, Josep Vidal, Vicenç Roure, Antoni Font, Antoni Nadal, Josep Tarré, Pere Rourich, Marià Rourich, Joan Rissech, Josep Darder, Pere Domènech i Sureda, Pere Codolar i Domènech, Jaume Codolar, Tomàs Gotarra, Narcís Coll, Jaume Boada, Joan Vidal, Pere Gascons, Josep Prats, Pere Salvador i Vidal, Miquel Romeu, Joan Vingut, Llorenç Piferrer, Josep Noguera i Llufs, Antoni Bassats i Marià Calvet. Són els trenta primers contribuents de la vila.
- (32) AHG, notaria Llagostera núm. 512 ff. 167-172v, notari Tomàs Vidal.
- (33) AHG, notaria Llagostera núm. 521 ff. 71-73v, notari Francesc Franquesa.
- (34) AHG, notaria Llagostera núm. 526 ff. 341-361, notari Francesc Franquesa. Inclou els estatuts i el reglament.
- (35) N. SALES: «Servei militar i societat...», p. 170.

ANUNCIO.

CAJA DE SEGUROS. SEGURO MUTUO DE QUINTAS.

AUTORIZADA POR EL GOBIERNO DE S. M.

Director y fundador, DON FRANCISCO DE PAULA MELLADO.

CATORCE MILLONES DE GARANTIA.

25,000 duros de fianza administrativa.

Estos seguros se hacen pagando las cuotas únicas anuales ó mensuales que señala la siguiente tabla, para obtener la suma de OCHO MIL REALES al mes, en el caso de que toque la suerte de soldado al jóven que se asegura; pero si este se muere, se exceptúa ó queda libre, sea por la causa que quiera, se le devuelve al suscriptor la cantidad que impuso, deducido el 5 por 100 en las cuotas únicas, y el 6 en las anuales y mensuales á que la caja tiene derecho para gastos de administracion en todas las operaciones, con arreglo á los Estatutos. Como se ve por esta breve explicacion, es una loteria en donde se lleva la probabilidad de ganar y la evidencia de no perder nunca; una manera de utilizar el dinero con beneficios tales como hasta ahora nadie los ha ofrecido.

TABLA DE LAS CUOTAS QUE DEBEN PAGARSE

segun la edad de los asegurados para obtener la suma de 8,000 rs al menos en el caso de que les toque la suerte de soldado.

EDAD.	Cuota única	Cuota anual.	Núm. de cuotas	Cuota mensual.
1	1,070	110	49	11
2	1,220	130	48	13
3	1,390	150	47	15
4	1,570	180	46	18
5	1,780	210	45	21
6	2,000	250	44	25
7	2,240	300	43	30
8	2,510	360	42	35
9	2,810	420	41	42
10	3,140	500	40	50
11	3,490	600	39	60
12	3,880	710	38	71
13	4,300	840	37	84
14	4,760	1,000	36	100
15	5,260	1,180	35	118

A los suscritores que pagan las cuotas por completo el Establecimiento les garantiza la cantidad de 8,000 rs. en el caso de que toque la suerte de soldado al jóven en cuyo favor se haya hecho el seguro, y á aquellos que lo solicitan les anticipa la cantidad necesaria para suscribirse en la forma que mas adelante se espresa.

Seguro á plazos voluntario.

Todos los jóvenes desde la edad de diez y seis años, hasta la víspera del día en que son llamados á entrar en suerte, pueden suscribirse al Seguro á cuota y plazo voluntario, y aquellos de los asegurados á quienes la ley obliga para un mismo sorteo, forman una sociedad mútua, cualquiera que sea el pueblo ó distrito á que pertenezcan y la edad que tengan al tiempo de hacer el seguro. Cada uno paga lo que puede ó lo que quiere de una vez ó en varias veces, calculado la suma segun el riesgo probable que corre el asegurado, y el importe de lo que todos pagaron con el interés correspondiente, se reparte entre los que son definitivamente declarados soldados para el ejército activo ó para la reserva, en proporcion á la cantidad impuesta, á la fecha en que se impuso y al riesgo que corrieron.

Anticipos á los Suscritores.

Con objeto de facilitar en lo posible la suscripcion para que disfruten de los beneficios de nuestra Sociedad, aun las clases menos acomodadas, el Establecimiento, fundador de la CAJA DE SEGUROS á que dá nombre, anticipará la suma necesaria para suscribirse á todo el que lo solicite y ofrezca las garantías indispensables en las operaciones de este género, mediante un interés convenido en proporcion al plazo sobre la cantidad anticipada, sin gastos de comision ni descuentos de ningun género.

Los anticipos se harán:

1.º A los que quieran suscribirse á los seguros á cuota y plazo fijo, comprometiéndose el Establecimiento á pagar á la CAJA las cuotas correspondientes á la suscripcion. En estos anticipos sirve de garantía la póliza del seguro.

2.º A los que quieran suscribirse á los seguros á cuota y plazo voluntario, entregando el Establecimiento á la CAJA la cantidad que los interesados fijan. En estos anticipos sirve de garantía tambien la póliza del seguro hasta la víspera del sorteo, pero si para este dia no se ha reintegrado la cantidad anticipada, el suscriptor tiene que garantizar el pago y si no lo hace queda nulo el seguro.

3.º A los que siendo suscritores y tocando la suerte de soldado al jóven á cuyo favor está hecho el seguro, necesitan completar la suma de 8,000 rs sobre la cantidad que le corresponda percibir en la liquidacion. En estos anticipos se exige desde luego garantía de la cantidad anticipada.

Los plazos para el reintegro de los anticipos se fijan de comun acuerdo á voluntad de los interesados.

Para tener derecho á los anticipos bajo cualquiera forma, es preciso ser suscriptor al SEGURO MUTUO DE QUINTAS en alguna de sus diferentes combinaciones.

Representante en Gerona: D. Cosme Reig, plaza de la Constitucion n.º 11.

Gerona: imprenta de Paciano Torres plaza de la Constitucion.